

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNIVERSİTETİ**

FƏNN SİLLABUSU

Təsdiq edirəm:

Dos. V.M.Mədətova

İmza:

Tarix: "14" fevral 2020-ci il

Kafedra: İnsan və heyvan fiziologiyası

Fakültə: Biologiya

İxtisas: Biologiya qr 117 A

I. Fənn haqqında məlumat

Fənnin adı **İnsan anatomiyası**

Tədris yükü cəmi 60 saat: mühazirə 30 saat; seminar 30 saat

Tədris ili **2019- 2020** Semestr **I V** Bölmə **azərbaycan**

Kredit sayı: **4**

II. Müəllim haqqında məlumat:

MƏMMƏDOVA NƏZAKƏT TELMAN qızı, biologiya elmləri namizədi

Biologiya fakültəsinin İnsan və heyvan fiziologiyası kafedrasının tam ştat müəllimi

Məsləhət günləri və saatları: **I, II, IV, V, 12⁰⁰ - 14³⁰**

E-mail ünvanı: **mamedova-nazaket@mail.ru**

İş telefonu (+99412 539-03-59)

III. Tələb olunan dərsliklər və dərs vəsaitləri:

Əsas:

1. Ə.H.Əliyev , Ş.A.Məhərrəmov, F.Ə.Əliyeva, İnsan anatomiyası, Bakı-2014, 322 s.

2. V.B.Şadlinski, Ş.İ.Qasimov, N.T.Mövsümov, İnsan anatomiyası, Azərb. Respub.Səhiyyə Nazirliyi, Azərb.Tibb Universiteti. I cild-2007, 387 s, II cild.-209, 334 s .B : Müəllim ; III cild.-2009, 463 s.B.: Təknur.
3. M.A. Qarayev, İnsan anatomiyası, B.: Təhsil-2005,464 s.
4. K.Ş.Hacıyev, V.B. Şadlinski, Ş.Q. Vəliyev, M.Q.Allahverdiyev, İnsan anatomiyası, Bakı: Təbib-1994, 435s

Əlavə:

1. Ş.Q.Vəliyev, A.H.Dəmirov İnsanın noirmal anatomiyası Bakı-2004, 368 s.
2. V.B.Şadlinski, Ş.İ. Qasimov, N.T.Mövsümov, İnsan anatomiyası atlası, Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi, Azərbaycan Tibb Universiteti, B.: Müəllim-2007, 524 s.
3. Sylvia S.Mader, Understanding Human Anatomy And physiology, Fifth Edition, The McGraü-Hill Companies-2004,458 p

IV. Fənnin təsviri və məqsədi:

Fənnin qısa təsviri: İnsan antomiyasının universitet kursu ümumbioloji xarakter daşıyır.Burada insanın müxtəlif üzvlər sisteminin quruluşu və funksiyası, onların ontogenetik və filogenetik inkişafı, antropogenez prosesində dəyişilməsindən bəhs edilir. Bu kursda üzvlərin mikroanatomiyasına böyük yer ayrılır ki, bu da toxunmaların quruluşunu şərh etmək üçün ümumi histologiya kursuna əsaslı əlavədir.Bir sıra zvlərin embriogenezinin nəzərdən keçirilməsi rüşeymi inkişafın ilk mərhələlərini əhatə edən embriologiya kursunu zənginləşdirir.Müqayisəli anatomiyanın, fiziologiyanın və biokimyanın məlumatları geniş cəlb edilir. Bu sahənin öyrənilməsi istər bir elm kimi , istərsədə praktiki əhəmiyyətə malikdir.

1.Fənnin məqsədi

«İnsan anatomiyası» fənni fundamental bioloji fənlərin sırasına aiddir.Bu kursun əsas məqsədi canlı orqanizmlərin, onların ayrı-ayrı sistemlərinin, orqanlarının, toxumalarının və hüceyrələrinin quruluşu və funksiyasının, bu quruların ontogenetik və filogenetik inkişafı, antropogenez prosesində dəyişməsi haqqında bəhs edilir. Orqanizmlərin xarici mühitlə qarşılıqlı təsirinin, anatomik təzahürünün müxtəlif yaşayış şəraitlərində təşəkkülünün və həmçinin bu kursda üzvlərin mikroanatomiyasına böyük yer ayrılır ki, bu da toxumaların quruluşunu şərh etmək üçün ümumi histologiya kursuna əsaslı əlavədir. Bir sıra üzvlərin embriogenezinin nəzərdən keçirilməsi rüşeymi inkişafın ilk mərhələlərini əhatə edən embriologiya kursunu zənginləşdirir. Müqayisəli anatomiyanın, fiziologiyanın və biokimyanın məlumatları geniş cəlb edilməklə, həm də fərdi inkişafının qanunauyğunluqları haqqında tələbələrə ümumi bioloji səviyyədə bilik verməkdən ibarətdir.

2. Fənnin vəzifələri

İnsan və heyvan orqanizmində fəaliyyətdə olan insan orqanizminin quruluşu və ayrı-ayrı üzvlər sistemlərinin və mühüm fizioloji funksiyalar və onların arasında qarşılıqlı əlaqələri – anatomik göstəriciləri şərh etməkdir:

İnsan anatomiyasının öyrənilməsinin fiziologiya, histologiya, embriologiya, müqayisəli anatomiya, paleontologiya, antropologiya üçün əhəmiyyəti. Bioloqun dünyagörüşü üçün insanın təkamül anatomiyasının əhəmiyyəti.

3. Tələbələr bilməlidir

İnsan və heyvan orqanizmində fəaliyyət göstərən mühüm həyatı funksiyaların inteqrasiyası və tənzimlənmə mexanizmlərini müxtəlif səviyyələrdə – anatomiyanın müasir dövrdə inkişafı, onun qarşısında orqanizmin quruluşu və funksiyasının əsas qanunauyğunluqlarının vəziyyətlərini – hüceyrə, orqanlar, üzvlər sistemi və tam orqanizm səviyyəsində müxtəlif üsulla öyrənilməsini zənginləşdirməyi bilməlidir.

İnsan orqanizmini əmələ gətirən hüceyrələri, onların əmələ gətirdiyi toxumaları, üzvləri, üzvlər sisteminin quruluş xüsusiyyətlərini, onlardakı oxşar və fərqli əlamətləri, onların sinir və fəaliyyətində sinir və endokrin sistemin rolunu; İnsanın əmək fəaliyyəti ilə əlaqədar olaraq meydana çıxan quruluş xüsusiyyətləri. İnsanın təkamül mərhələləri;

İnsanın rüşeymi inkişafı. Blastulanın quruluşu. Xordanın rüşeym səthlərinin mayasının qoyulması və onların törəmələri. Selöm və onun hissələrə bölünməsi. Seroz qişa, periton, müsariqə. Ürək kisəsi və plevranın quruluşu;

Əmək fəaliyyət və ictimai həyat şəraiti ilə əlaqədar insan orqanizminin xüsusiyyətlərini;

Süni tənəffüs üsullarını, gün və isti vurdqda, donma zamanı, köhnə yeməklərdən zəhərlənmə zamanı ilk yardım göstərməyi;

İnsan orqanizminin embrional və postembrional inkişafını;

Zehni və fiziki yükün orqanizmə təsirini;

Sağlamlığı qoruyan və onu pozan amilləri, alkoqolun və papirosun orqanizmə təsiri ni;

4. Bacarmalıdır

Orqanlar və üzvlər sisteminin orqanizmdə yerini müəyyən etməyi, onların quruluş və funksiyaları arasındakı qarşılıqlı əlaqələri izah etməyi, sinir və endokrin sistemin tənzimləyici təsir mexanizmi, zehni və fiziki əməyin, idmanın orqanizmə təsiri sahəsində əldə etdi kləri qazanılmış bilikləri sonralar inkişaf etdirməli elm və tədqiqat işlərində aktual problemlərin həllində tətbiq etməyi bacarmalıdır;

Qanaxmalar və digər zədələnmələr burxulma, oynaq çıxığı, sümük sınığı, kapiliyalar, venoz, arterial qanaxmalar zamanı ilk yardım göstərməyi, yastırıyaqlılığın və qozbəlliyin səbəblərini müəyyən etməyi, şəxsi gigiyena qaydalarına əsaslanmağı, əmək, istirahət və gün rejimini göstərməyi, səmərəli qidalanma qaydalarını, papiros çəkmə və alkoqollu içkilərin qəbulunun zərərini izah etməyi, gigiyenik qaydalara riayət etməyi; mikroskopdan və digər cihazlardan istifadə etməyi, öz-özünü müayinə etməyi (nəbzi saymaq, çıxıq, sınıq,

burxulma, zədələnmələri bir-birindən fərqləndirmək, ürək tonlarına qulaq asmaq);paraqraflar üzrə plan tərtib etməyi, dərsləyin mətni və şəkilləri üzrə işləməyi, qısa məlumatlar hazırlamağı bacarmalıdır.

5. Yiyələnməlidir

İnsan və heyvan orqanizmində davam edən anatomik proseslərin neyro-endokrin tənzimin mahiyyətini başa düşməli və orqanizm ilə mühit arasındakı münasibətləri dərk etməlidir.

Fənnin təqvim planı:

Həftələr	Mövzunun adı və qısa icmalı	Mühazirə	Lab	Saat	Tarix
1	Mövzu № 1 Giriş. Anatomiyanın inkişaf tarixi. Qısa icmalı: İnsan anatomiyası fənninin obyekt və predmeti. Fənnin tədrisinin əsas məqsədi. Qarşıya qoyulan vəzifələr və bir elm kimi sahənin formalaşmasının qısa inkişaf tarixi və müəyyən alimlərin rolu. Fənnin öyrənilməsinin metodologiyası. Oxu materialları: 1.Ə.H.Əliyev, Ş.A.Məhərrəmov, F.Ə.Əliyeva İnsan anatomiyası, s. 5-10. 2.K.Ş.Hacıyev, V.B.Şadlinski, Ş.Q.Vəliyev, M.Q.Allahverdiyev, İnsan anatomiyası, s.3-15.		+	2	19.02.2020 Lab.
2	Mövzu № 2 Sümük sistemi və birləşmələri. Qısa icmalı: Sklet üzvlərin müdafiə, dayaq və hərəkət sistemi kimi. Sümüklərin əsas xassələri. Sümüyün sərt və süngər maddəsi, osteonların quruluşu. Sümük birləşmələri tipləri. Oxu materialları: 1.Ə.H.Əliyev, Ş.A.Məhərrəmov,		+	2	26.02.20 lab.

	F.Ə.Əliyeva, İnsanAnatomiyası, s.10-11. 2. K.Ş.Hacıyev , V.B.Şadlinski, Ş.Q Vəliyev, M.Q.Allahverdiyev, İnsan anatomiyası,s.21-38.				
3	Mövzu№ 3 Ox skleti, onun yaş xüsusiyyətləri Qısa icmal: Gövdə skleti: onurğa sütunu şöbələrinin fəqərələrinin, qabırğalar və döş sümüyünün quruluşu. Oxu materialları: 1.Ə.H.Əliyev, <u>Ş.A.Məhərrəmov</u>, F.Ə.Əliyeva, İnsan anatomiyası, s.12-48. 2. K.Ş.Hacıyev, V.B.Şadlinski, Ş.Q.Vəliyev, M.Q. Allahverdiyev, İnsan anatomiyası, s. 39-82.		+	2	04.03.20 lab.
4	Mövzu№4 Kəllənin quruluşu və yaş xüsusiyyətləri Qısa icmal: Kəllənin ümumi topoqrafiyası və kəllə tikişləri. Kəllənin beyin hissəsinin sümükləri -ənsə, əsas, alin, təpə və gicgah sümükləri və üz (visseral) hissənin sümükləri- əng, çənə, almacıq, gözyaşı xış, damaq, dilaltı, burun sümükləri və burun balıqqulağlarının struktur təşkili və birləşmələri. Oxu materialları: 1.Ə.H.Əliyev, <u>Ş.A.Məhərrəmov</u>, F.Ə.Əliyeva, İnsan anatomiyası, s.49-77. 2. K.Ş.Hacıyev, V.B.Şadlinski, Ş.Q.Vəliyev, M.Q. Allahverdiyev, İnsan anatomiyası, s.83-115.		+	2	11.03.20 lab.
5	Mövzu№5 Əzələ birləşmələri üzv kimi, əzələnin işi və gücü. Baş boyun və gövdənin əzələləri		+	2	18.03.20 lab.

	Qısa icmal: Əzələ toxuması haqqında anlayış, saya, eniəzolaqlı və ürək əzlələrinin morfofunksional təşkili və fərqləri. Ağ və qırmızı əzələlər. Səthi və dərin əzələ fəsiyyaları. Başın mimiki və çeynəmə əzələləri, boynun səthi və dərin qrup əzlələrinin quruluşu və yerləşmələri. Döş qəfəsinin yuxarı ətraf, və xüsusi əzələləri. Diafraqma əzələsi. Qarnın ön, yan, və arxa qrup əzələləri və fəsiyyaları. Arxanın səthi və dərin qrup əzlələrinin yerləşməsi və quruluş xüsusiyyətləri. Oxu materialları: 1. Ə. H. Əliyev, <u>Ş. A. Məhərrəmov</u>, F. Ə. Əliyeva, İnsan anatomiyası, s. 88-115. 2. K. Ş. Hacıyev, V. B. Şadlinski, Ş. Q. Vəliyev, M. Q. Allahverdiyev, İnsan anatomiyası, s. 120-152				
6	Mövzu № 6 Yuxarı və aşağı ətraf əzələləri. Qısa icmal: Çiyin qurşağının səthi və dərin qatda yerləşən əzələləri. Bazunun və saidin ön və arxa qrup əzələləri. Əlin baş və çeçələ barmaq, ovuc əzlələrinin quruluşu. Çanağın daxili və xarici əzələləri. Budun ön, içəri və arxa ; baldırın ön, bayır və arxa qrup əzələləri. Ayağın ayaqarxası və ayaqaltı əzlələrinin yerləşməsi. Oxu materialları: 1. Ə. H. Əliyev, <u>Ş. A. Məhərrəmov</u>, F. Ə. Əliyeva, İnsan anatomiyası, s. 116-128.		+	2	25.03.20 lab.

	2. K.Ş.Hacıyev, V.B.Şadlinski, Ş.Q.Vəliyev, M.Q. Allahverdiyev, İnsan anatomiyası, s.153-166.				
7	Mövzu №7 Daxili üzvlərin icmalı. Həzm sistemi Qısa icmalı: Daxili üzvlərin ümumi xarakteristikası. Ağız boşluğunun həzmdə iştirak edən strukturları (dişlər, dil və s.) Udlaq və qida borusu , mədə və bağırsaqların (nazik və yoğun bağırsaqlar) mürekkəb quruluşu. Əlavə həzm orqanları: tüpürcək vəziləri, araciyyət, övə mədəaltı vəinin həzminə iştirakı. Oxu materialları: 1.Ə.H.Əliyev, Ş.A.Məhərrəmov, F.Ə.Əliyeva, İnsan anatomiyası, s. 130-150. 2. K.Ş.Hacıyev, V.B.Şadlinski, Ş.Q.Vəliyev, M.Q. Allahverdiyev, İnsan anatomiyası, s.168-208.		+	2	01.04.20 lab.
8	Mövzu № 8 Tənəffüs üzvləri Qısa icmalı: Nəfəs yollarının burun boşluğu, qırtlaq, nəfəs borusu, bronx və bronxiolların xüsusi strukturu. Ağciyərlərin daxili alveolyar quruluşu və xarici örtü-plevra kisəsinin struktur təşkili. Oxu materialları: 1.Ə.H.Əliyev, Ş.A.Məhərrəmov, F.Ə.Əliyeva, İnsan anatomiyası, s. 151-157. 2. K.Ş.Hacıyev, V.B.Şadlinski, Ş.Q.Vəliyev, M.Q. Allahverdiyev, İnsan anatomiyası, s.211-220.		+	2	08.04.20 lab.
9	Mövzu № 9 İfrazat sistemi		+	2	15.04.20

	Qısa icmal: Böyrəklərin qabıq və beyin maddəsinin quruluşu. Nefronun quruluşu, tipləri və sidik ifrazında iştirakı. Digər ifrazat orqanları. Oxu materialları: 1. Ə.H.Əliyev, <u>Ş.A.Məhərrəmov</u>, F.Ə.Əliyeva, İnsan anatomiyası, s.157-164. 2. K.Ş.Hacıyev, V.B.Şadlinski, Ş.Q.Vəliyev, M.Q. Allahverdiyev, İnsan anatomiyası, s.224-236.				lab.
10	Mövzu № 10 Endokrin sistem haqqında. Qısa icmal: Endokrin vəzilərin mənşəyi. Qalxanabənzər, qalxanabənzər ətraf, timus, (çəngələbənzər), böyrəküstü vəzilər. Hipofizin ön, orta və arxa payları və epifiz. Mədəaltı və cinsiyyət vəzilərinin daxili sekresiya hissəsi. Daxili sekresiya vəzilərinin hormonlarının hiper və hipofunksiyaları. Oxu materialları: 1. Ə.H.Əliyev, <u>Ş.A.Məhərrəmov</u>, F.Ə.Əliyeva, İnsan anatomiyası, s.180-193. 2. K.Ş.Hacıyev, V.B.Şadlinski, Ş.Q.Vəliyev, M.Q. Allahverdiyev, İnsan anatomiyası, s.246-258.		+	2	22.04.20 lab.
11	Mövzu № 11 Ürək damar sisteminin icmal Qısa icmal: Qan-Damar sisteminin ontogenezi, döl qan dövranının təsviri. Ürəyin quruluşu- qışaları və qapaq sistemi. Üək avtomatizmi . Arteriya, vena və kapilliyar qan damarlarının quruluşunun müqayisəsi. Böyük və kiçik		+	2	29.04.20 lab.

	qan dövrünün arteriya və venalarının təsnifatı. Limfa damarları sistemi və limfanın tərkibi. Oxu materialları: 1. Ə. H. Əliyev, <u>Ş. A. Məhərrəmov</u>, F. Ə. Əliyeva, İnsan anatomiyası, s. 194-229. 2. K. Ş. Hacıyev, V. B. Şadlinski, Ş. Q. Vəliyev, M. Q. Allahverdiyev, İnsan anatomiyası, s. 349-415.				
12	Mövzu № 12 Sinir sisteminin ontogenezi. Qısa icmal: İnsanın ali sinir sisteminin ümumi icmal. Mərkəzi və periferik sinir sisteminin quruluşu və histoloji elementləri. Neyronlar, quruluşu və təsnifatı. Oxu materialları: 1. Ə. H. Əliyev, <u>Ş. A. Məhərrəmov</u>, F. Ə. Əliyeva, İnsan anatomiyası, s. 230-233. 2. K. Ş. Hacıyev, V. B. Şadlinski, Ş. Q. Vəliyev, M. Q. Allahverdiyev, İnsan anatomiyası, s. 259-264.	+	2	06.05.20	lab.
13	Mövzu № 13 Vegetativ sinir sistemi. Qısa icmal: Somatik və vegetativ (avtonom) sinir şöbələri mərkəzlərinin lokalizasiyası Simpatik və parasimpatik sinir sisteminin antoqonist və sinirgist reflektoru fəaliyyəti. Oxu materialları : 1. Ə. H. Əliyev, <u>Ş. A. Məhərrəmov</u>, F. Ə. Əliyeva, İnsan anatomiyası, s. 275-278. 2. K. Ş. Hacıyev, V. B. Şadlinski, Ş. Q. Vəliyev, M. Q. Allahverdiyev, İnsan	+	2	13.05.20	lab.

	anatomiya, s.321-327.				
14	Mövzu № 14 Baş beyin və onurğa beyni. Qısa icmal: Baş beyin və onun şöbələrinin , onurğa beynin strukturu. Baş və onurğa beyni sinirləri. Nəqlədiçi yollar və sinir kələfləri. Refleks qövsünün təşkili. Oxu materialları: 1.Ə.H.Əliyev, <u>Ş.A.Məhərrəmov</u>, F.Ə.Əliyeva, İnsan anatomiya, s.234-274. 2. K.Ş.Hacıyev, V.B.Şadlinski, Ş.Q.Vəliyev, M.Q. Allahverdiyev, İnsan anatomiya, s.264-320.		+	2	20.05.20 lab.
15	Mövzu № 15 Analizatorlar haqqında anlayış. Qısa icmal: Duyğu orqanları refleks qövsünün tərkib hissəsi kimi.Daxili və xarici dəri, toxunma hissi. Qoxu və dad analizatorları. Görmə orqanının quruluşu, qışaları, və görmə refleks yolu. Xarici və daxili qulaq, eşitmə və müvazinət funksiyası. Oxu materialları: 1.Ə.H.Əliyev, <u>Ş.A.Məhərrəmov</u>, F.Ə.Əliyeva, İnsan anatomiya, s.279-294. 2. K.Ş.Hacıyev, V.B.Şadlinski, Ş.Q.Vəliyev, M.Q. Allahverdiyev, İnsan anatomiya, s.327-347.		+	2	27.05.20 lab

VI. Sərbəst işlərin mövzuları və təhvil vermə tarixləri:

NN	Mövzunun adı	Təhvil verilmə tarixi
1.	Ox skeleti. Yuxarı və aşağı ətraflar	25.03.2020

2.	Kəllənin quruluşu və yaş xüsusiyyətləri	25.04.2020
3.	Əzələ sistemi. Yuxarı və aşağı ətraf əzələləri	
4.	Həzm üzvləri	
5.	Tənəffüs üzvləri	
6.	İfrazat sistemi	
7.	Endokrin sistem	25.05.2020
8.	Ürək-damar sistemi. Ürəyin aparıcı qüvvəsi	
9.	Vegetativ sinir sistemi	
10.	Baş və onurğa beyni	

VII. İmtahanın keçirilməsi forması – yazılı

VIII. Semestr ərzində qiymətləndirmə və bal bölgüsü:

Balların maksimum miqdarı – 100 bal.

A) Semestr ərzində toplanan maksimum bal – 50

Dərse davamiyyətə görə	10 bal
Tələbələrə sərbəst işinə (referat, prezentasiya, tədqiqat işi və s.) görə	10 bal
Laboratpripriya dərslərinin, kollokviumların nəticələrinə görə	30 bal

B) Semestr imtahanı nəticəsinə görə - maksimum 50 bal

Hər biletə – 5 sual, hər suala – maksimum 10 bal verilir

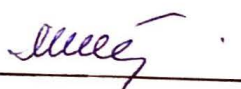
Qeyd: Tələbənin imtahandan topladığı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır.

C) Semestr nəticəsinə görə qiymətləndirmə (imtahan və imtahana qədər toplanan ballar əsasında):

91 – 100 bal	əla	A
81 – 90 bal	çox yaxşı	B
71 – 80 bal	yaxşı	C
61 – 70 bal	kafi	D
51 – 60 bal	qənaətbəxş	E
51 bal aşağı	qeyri-kafi	F

Müəllim

İmza:

b.e.n. Məmmədova Nəzakət Telman qızı

14.02.2020